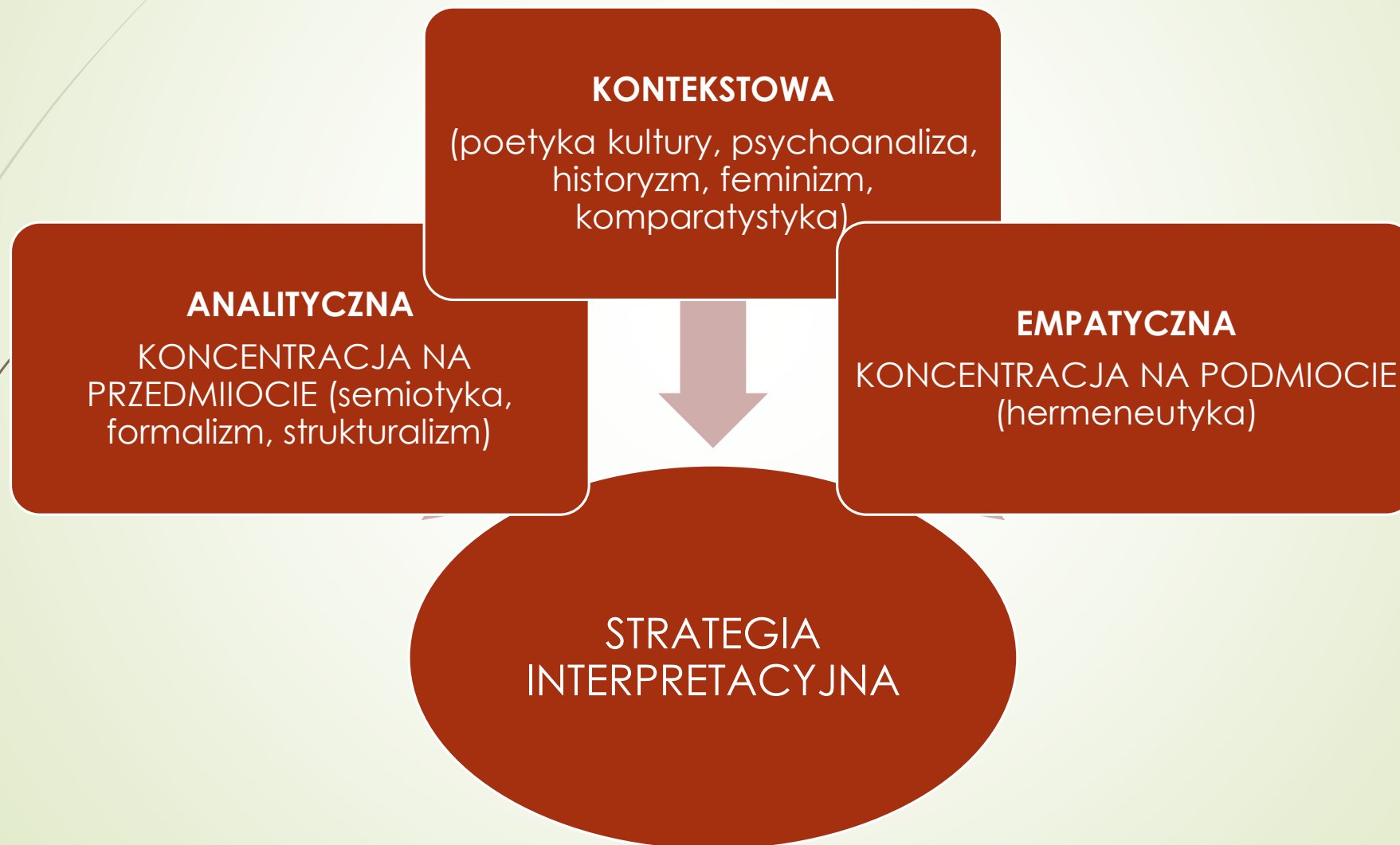

Polonista jako interpretator tekstów

Jeden tekst i dwie strategie. Semiotyka i hermeneutyka

Aneta Grodecka, Metodyka. Zdalne nauczanie 2020

Semiotyka i hermeneutyka to dwie dominujące strategie interpretacyjne

HERMENEUTYKA Friedrich Schleiermacher, Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur	Egzystencja jako kategoria determinująca tworzenie i odbiór tekstu literackiego. Doświadczenie lęku egzystencjalnego wpisane w kondycję człowieka; pomiędzy nadawcą a odbiorcą istnieje porozumienie dotyczące egzystencji. Hermeneutyka linearna – tekst znaczy to co znaczy; hermeneutyka figuralna – tekst ma charakter przenośny i odsyła do innego znaczenia; hermeneutyka filozoficzna – czy możliwe jest zrozumienie tekstu w ogóle? Istotą hermeneutyki jest docieranie do sensu całości dzieła, na który składa się rozumienie poszczególnych części; rozumienie poszczególnych elementów dzieła nie jest osiągalne bez zrozumienia całości. Istnienie człowieka objawia się poprzez język.
SEMIOTYKA Charles Anders Peirce, Charles Kay Ogden, Igor Armstrong Richards, Charles Morris, Jurij M. Łotman, Umberto Eco, Roland Barthes	Autor, tworząc dzieło, posługuje się repertuarem znaków, natomiast odbiorca odczytuje sens poprzez ich interpretację (znak odsyła do rzeczywistości innej niż on sam, ale odbiorca potrafi odczytywać sens znaków, gdyż jest on zakorzeniony w kulturze). Tekst kultury – tekst, który powstał w wyniku organizacji znaków rozpoznawalnych w kulturze. Eco nazywa tekst „dziełem otwartym” – każdy czytelnik odnajduje w wypowiedzi autora inne sensy, inaczej je interpretuje. Barthes wskazuje na możliwość konotacji, tzn. każdy znak daje możliwość bardzo bogatych i różnych skojarzeń.

Obie strategie są stosowane w dydaktyce i kojarzone z pewnymi charakterystycznymi pytaniami

- ▶ Znajdź w wierszu słowa będące znakami kultury.
- ▶ W jaki sposób autor wiersza odnosi się do tradycji kulturowej?
- ▶ Jakie toposy odnajdujesz w tekście?
- ▶ Czy można wyodrębnić w utworze jakieś części?
- ▶ Na czym polega sytuacja komunikacyjna opisana w wierszu?
- ▶ Zastanów się, co w wierszu jest dla Ciebie niezrozumiałe lub niezwykłe, co zwróciło Twoją uwagę lub co Cię zaintrygowało.
- ▶ Na jakie pytania odpowiada poeta w wierszu?
- ▶ Co tekst mówi do Ciebie?
- ▶ Czy tekst mówi o Tobie?
- ▶ Jaką prawdę o świecie, życiu, kondycji człowieka przedstawia wiersz?
- ▶ W jaki sposób wiersz może wpłynąć na współczesnego czytelnika?

Sonet A. Mickiewicza na dwa głosy rozłożony

Kierunki interpretacji, konteksty wspomagające, wady i zalety obu metod

Adam Mickiewicz, *Droga nad przepaścią w Czufut-Kale. Mirza i Pielgrzym*

Mirza

Zmów pacierz, opuść wodze, odwróć na bok lica,
Tu jeździec końskim nogom swój rozum powierza;
Dzielny koń! patrz, jak staje, głęb okiem rozmierza,
Uklęka, brzeg wizaru kopytem pochwyca,

I zawisnął – Tam nie patrz, tam spadła źrenica,
Jak w studni Al-Kairu, o dno nie uderza.
I ręką tam nie wskazuj – nie masz u rąk pierza;
I myśli tam nie puszczaj, bo myśl jak kotwica,

Z łodzi drobnej ciśniona w nieźmierność głębiny,
Piorunem spadnie, morza do dna nie przewierci,
I łódź z sobą przechyli w otchłanie chaosu.

Pielgrzym

Mirzo, a ja spojrzałem! Przez światła szczeliny
Tam widziałem – com widział, opowiem – po
śmierci,
Bo w żyjących języku nie ma na to głosu.

Obie strategie wyzwalają inne pytania i oznaczają inne ujęcie problematyki wiersza

Znaki kultury

- ▶ Czym jest studnia?
- ▶ Jakie znaczenie ma przepaść lub przeprawa przez przepaść?
- ▶ Jakie znaczenie ma motyw podróży, drogi?
- ▶ Kto mówi?
- ▶ Kto jest bohaterem wiersza?

Punkt widzenia

- ▶ Co zobaczył Pielgrzym przez świata szczeliny?
- ▶ Co myślał Mirza?
- ▶ Czym są świata szczeliny?
- ▶ Jaka jest natura myśli?
- ▶ Jak to możliwe, żeby jeździec powierzał swój rozum końskim kopytom?

Obie strategie potrzebują kontekstów, które wzmocnią obrany kierunek interpretacji

KONTEKST TEORETYCZNO LITERACKI

NP. wybrane hasła słownikowe.
Polecam wszystkie słowniki W. Kopalińskiego ale także „Leksykon symboli” H. Biedermanna i „Słownik symboli” J. E. Cirlot (mój ulubiony) zob. hasło poniżej.

STRATEGIA SEMIOTYCZNA

KONTEKST IKONICZNY

Np. wybrane zdjęcia Czufut-Kale (zob. poniżej) lub obrazy romantyków.

Dobrym pomysłem jest interpretacja sonetu w zależności od proponowanego obrazu.

STRATEGIA HERMENEUTYCZNA

Obejrzyj dwie fotografie, z których każda może być kontekstem do sonetu Adama Mickiewicza *Droga nad przepaścią w Czufut-Kale*, i określ, w jaki sposób zmiana kontekstu wpływa na sposób odczytania wiersza.

Fotografia wydobywa samotność, przestrzeń i pustkę, egzotykę.

Fotografia nasuwa skojarzenia z niebezpieczeństwem, niewiadomą, niepewną przyszłością, możliwością zagubienia drogi itp.

Przeprawa

Hasło prowadzi do ciekawych rozważań, semiotyka nie musi być nudna!

Pielgrzymka staje się sposobem medytacji, a przeprawa znakiem pokonywania życiowych przeciwności.

w mitach, legendach, opowieściach ludowych i romansach rycerskich. Są to niezwykłe bronie, talizmany, ale również po prostu dzieła sztuki uszczęśliwiające swych posiadaczy. Wszelako „przedmiotami cudownymi” *par excellence* są relikwie lub prastare symbole, nieraz kojarzone z którąś z nich – na przykład Graal, krwawiąca włócznia, celtycki kocioł itd. Niekiedy przedmiot cudowny bywa obiektem symbolicznej „próby”, jak złamany miecz, którego spojenie jest zadaniem stojącym przed bohaterami legend Okrągłego Stołu.

Przemiana

Przekształcanie się jednych istot w drugie, pewnych gatunków w inne, odpowiada najogólniej wielkiej symbolice inwersji, ale również odczuciu zasadniczej różnicy między pierwotną niezindywidualizowaną jednią a światem przejawieniowym. Wszystko może przemienić się we wszystko, bo naprawdę nic nie jest niczym. Z transmutacją sprawa wygląda inaczej: ten rodzaj przemiany, zorientowanej wstępująco, znosi pozorony ruch Koła Przemian, kierując go – po promieniu – ku „nieruchomemu poruszycielowi” w pozaprzestrzennym i pozaczasowym centrum.

Przeprawa

Przeprawa, przejście, pielgrzymowanie, rejs, „wyjście z Egiptu” są rozmaitymi formami wyrażającymi to samo – zdążanie od stanu naturalnego do stanu cechującego się świadomością, poprzez etap, w którym właśnie przeprawa symbolizuje wysiłek przewyciężenia trudności i towarzyszącą mu świadomość. Przeprawa, jak zresztą wszelka peregrynacja, implikuje – bądź zastępuje – wędrówkę

w labiryncie aż do jego środka (który jest obrazem „centrum”, nieitożsamym z nim). Arabskiego mistyka Halladża zamęczono na śmierć, gdyż głosił on, że pielgrzymkę do Mekki może zastąpić poszukiwanie wewnętrzne. W tym samym sensie powiadano, że uczenie się i podróżowanie mogą być sobie równoważne, wzajem wymienialne bądź komplementarne.

Przemiana. Jossé de Momper. Zima. Kunsthistorisches Museum w Wiedniu

Przeprawa

Przeprawa, przejście, pielgrzymowanie, rejs, „wyjście z Egiptu” są rozmaitymi formami wyrażającymi to samo – zdążanie od stanu naturalnego do stanu cechującego się świadomością, poprzez etap, w którym właśnie przeprawa symbolizuje wysiłek przewyciężenia trudności i towarzyszącą mu świadomość. Przeprawa, jak zresztą wszelka peregrynacja, implikuje – bądź zastępuje – wędrówkę

Przeprawa, przejście, pielgrzymowanie, rejs, „wyjście z Egiptu” są rozmaitymi formami wyrażającymi to samo – zdążanie od stanu naturalnego do stanu cechującego się świadomością, poprzez etap, w którym właśnie przeprawa symbolizuje wysiłek przewyciężenia trudności i towarzyszącą mu świadomość. Przeprawa, jak zresztą wszelka peregrynacja, implikuje – bądź zastępuje – wędrówkę

dro
wy
pro
mo
ust
cyj
tua
tru
dzi
ną.

w
Se
si
d
n
si
ś
i
st
b
N

Obie szkoły interpretacyjne mają swoje zalety i wady.

W analizowanym przykładzie (A. Mickiewicz): w obu strategiach brakowało pytań, typu: kim jest Mirza? gdzie znajduje się studnia Al.-Kairu, które uruchamiają krąg kultury orientalnej i zderzenie kultur.

- Metoda strukturalno-semiotyczna uznawana jest za interpretację schematyczną, która wyklucza z pola odbioru odbiorcę i jego przeżycia.
- Owocem jest praca stanowiąca rodzaj formalnego opisu utworu.
- Gra znaków odsyła do kulturowej biblioteki, co zapewnia wartość poznawczą.
- Interpretacja zapewnia syntezę logiki i wyobraźni.
- Metoda hermeneutyczna krytykowana jest za nadmiar swobody interpretacyjnej i brak rygorów intelektualnych.
- Owocem jest zestaw impresji o osobistym charakterze.
- Dochodzi do dialogu pomiędzy autorem a odbiorcą, co zapewnia żywotność kulturze.
- Interpretacja uruchamia emocje i aksjologię.

Propozycja dwóch ćwiczeń:

1. Zastosuj strategię semiotyczną i hermeneutyczną wobec utworu K. K. Baczyńskiego *Lasem*. Zredaguj dwie krótkie interpretacje i zaplanuj dwa zestawy poleceń dla ucznia (po cztery pytania). {dla odważnych to samo zadanie wobec wiersza Z. Herberta *Kamyk*}.
2. Wysłuchaj lekcji z wierszem w wykonaniu Piotra Śliwińskiego i określ, jaką stosuje on strategię interpretacyjną wobec poezji (komentarz kilka zdań).
https://www.youtube.com/watch?v=b7N3p_KWSYE

Krzysztof Kamil Baczyński

LASEM

Chodzę lasem, zostawiam nie ślady, lecz tropy
i sapię w wąskiej norze oddechem włochatym.

Czy to prawda, że żyłem rybą przed potopem
i że jestem dziś wilkiem kochającym kwiaty?

Jakże płyną te sosny? sierść ma zapach ostry.

Patrzę wam prosto w oczy, a krok mój jest wiekiem.

Gdzie las się kończy nagle fioletowym ostem –
myśliwy z psem, który też był kiedyś człowiekiem.

listopad 40 r.

Literatura

- ▶ Burzyńska A., Markowski M.P., *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*, Kraków 2006.
- ▶ Wystouch Seweryna, *Analiza strukturalno – semiotyczna*, w: *Metodyka literatury*, oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, t. II, Warszawa 2002.
- ▶ Myrdzik Barbara, *Rola hermeneutyki w edukacji polonistycznej*, Lublin 1999. *Lektura jako źródło mądrości. O koncepcji interpretacji H.-G. Gadamera i P. Ricoeura*, w: eadem, *Zrozumieć siebie i świat. Szkice i studia o edukacji polonistycznej*, Lublin 2006.
- ▶ Budrewicz Zofia, Sienko Maria, *Między istotnością dzieła a konkretyzacją czytelniczą ucznia. Miejsce teorii literatury w szkolnym kształceniu literackim (zarys problemu)*, „*Annales UPC. Studia Poetica*”, Kraków 2017.
- ▶ Kulpa-Szostak Iwona, Wojtulewicz Joanna, *Wszystko jest poezja...Poradnik dla nauczycieli przygotowujących uczniów do interpretacji utworów poetyckich na maturze*, Warszawa 2014.